

Jódal Rózsa meseregénynek nevezi írásai füzérét, amelyek a gyermeknovella műfaji sajátosságainak felelnek meg. Valamennyiben azonos a narrátori pozíció, Mindenfáj Jánoska személyében közös főhősük van, emellett ugyanazon tartalmi-formai sablon variációi. A köztük levő folytonosságot az „évnvi cseperedés” története jelenti: az óvodás Jánoska iskolássá érik. Csakhogy a regény ennél sokkal bonyolultabb és „formátlanabb” szövevény, öntörvényű, szuverén világ, amelynek megteremtéséhez nem elegendők az említett mechanikus-külső eszközök. S a műfajiság problémáját taglalva azt a kérdést sem kerülhetjük meg, hogy mitől lenne „mese” ez a „nem regény”. A mai mese elsősorban a valóságból az irrealitások világába repítő képzelet által lesz „meseivé”, legtöbbször a gyermek tudatvilágát, furcsa vágyait, fura elképzeléseit: nem hétköznapi átéléseit megjelölve felel meg a műfaj sajátosságainak. Ennek az átlényegítő eljárásnak nyoma sincs a *Mindenfáj Jánoska panaszaiban*: főhőse nagyon is e világ korlátai között mozog. Mindez azért tűnik szokatlan hiányosságnak, illetve téves elképzelésnek Jódal Rózsa mesealkotói módszerei közepette, hiszen az elmúlt évtized során megjelent modern meséket tartalmazó gyermekkönyvek között van *Jégvirágerdőben* (1993) című kötete, amelyben – ráérezve az átlényegítés eredeti nyelvére – a mai (urbánus) mese gazdag, varázslatos-csodás világát teremti meg.

A maga középszerűségével (szerkezeti áttekinthetőségével és nyelvi precizitásával) Jódal Rózsa könyve nem is a legsikertelenebb vállalkozása az itteni könyvkiadásnak. Nyilvánvalóan gyarapítja a gyermekeknek szóló könyvek sorát. Az viszont, hogy a gyermekirodalomhoz is ugyanilyen kapcsolat fűzné, kétséges.

BENCE Erika

S Z Í N H Á Z

„MENNYI FERDE ÖSZTÖN!”

Shakespeare *Macbeth*je a szabadkai Kosztolányi Dezső Színházban

A szándék és az igyekezet dicséretes, az eredmény azonban, sajnos, szinte semmi. Amit a maszkmester és a tornatanár hathatós segítségével a szabadkai Kosztolányi Dezső Színházban Szloboda Tibor rendezésében előadasként Shakespeare *Macbeth* című vérbő tragédiája ürügyén összehoznak, elrettentő és lenyűgöző látvány lehet (díszlet, jelmez: Szloboda Tibor), de színház már kevésbé, mivel az a temérdek borzalom, agresszivitás, amit két óra alatt testközlelől látunk, az előadás ugyanis közvetlenül a közönség előtt, felett történik, teljesen hidegen hagy. Holott . . . Igen, holott mindez nem ismeretlen, hiszen már évek óta a legvalóságosabb borzalmakkal bombáz bennünket a tévé, a sajtó, s persze az élet. Nem arról van szó, hogy belefásultunk volna, az emberi ocsmányságba nem lehet belefásulni akkor sem, ha olyan hosszú ideig traktálnak vele bennünket, mint immár jó egy évtizede a Balkánon teszik. De egyetlen újsághír, amely csupán egyetlen új esetről ad információt, felkavar, az előadás pedig, amelyben lavórszám folyik a vér s ezt kéjesen isszák, amelyben válogatott kínzásokat látni, közömbösen hagy. Ezt megmagyarázni nyilván nehéz, az okot talán abban kell(ene) keresni, hogy az előadásban a borzalom csupán külsőség, abban az értelemben, hogy hiányzik alóla, mögüle a szenvedő

ember, az, aki ellen történik mindez, aki megszenvedi az állati erőszakot. Áldozatok vannak, erről Shakespeare gondoskodott, de hiányzanak azok a vonások, amelyek az áldozatokat emberré teszik.

Kétségtelen, ha ma valaki a bérces Balkánon és környékén a *Macbethet* viszi színre, aktuális akar lenni. Az sem vitás, hogy a legőszintébb felháborodás és tiltakozás vezérli, de nem valószínű, hogy akkor ér(het)ji el célját, ha halmozza a borzalmakat, ha a „színészek” két órán át szinte mást sem tesznek, mint gyilkolnak, üvöltenek, válogatott kínzásokat mutatnak be, akrobatákat megszegyenítő teljesítményt nyújtanak. A színészt ne kínozzák, de nézőként érzem, milyen borzasztó, ha embert kínoznak. Elborzasztó látvány, ha a maszkmester hozzájárulásával a színész agyát látom a fején kifordulni, de hatásosabb lenne, ha arra kellene gondolni, hogy ebben a rémes világban még az is megtörténhet, hogy megélkelhetik valamelyik szereplő fejét, s talán még az agya is kifordulhatna a koponyájából. Ősi színházi igazság: a nézőt sírásra nem a színész könnyei indítják, de ha azt érzi, hogy olyan igazságtalanság történt vele, olyan mérhetetlenül nagy a bánata, szomorúsága, hogy könnyei is potyoghatnának, akkor a nézőnek támad sírhatnakja.

A színházban fontos szerepe lehet a maszkmesternek és a tornatanárnak, de ha ők az előadás főszereplői, akkor nincs színház, illetve ami van, az nem színház. Hogy ez nem csupán elmélet, arra az előadás néhány kivételes pillanata utalhat, például amikor Péter Ferenc (*Macbeth*) felhagy a rá most már bántóan jellemző, szerepről szerepre ismétlődő modoros rángatózással, s visszafogottan ember próbál lenni. Ilyenkor van vele kapcsolatom, közel érzem magamhoz. Sajnos, a *Macbeth*ben nagyon ritka az ilyen őszinte pillanat. Igen, leginkább talán az őszinteség hiányzik a felkavarás szándékával készült Shakespeare-előadásból.

Azt is el tudom fogadni, hogy nincs, mert nem kell egy erőteljes Lady Macbeth (Körmöci Petronella valóban vértelen, erőtlen, végig észrevétlen marad, ami nem biztos, hogy csupán koncepcionális megoldás), s hogy a Lady irányító szerepét a boszorkányok veszik át, mert ez a történet nem a Ladyról szól, legalábbis nem arról, akiről itt évekig szólhatott volna, hanem azokról a „boszorkányokról” szól a mese, akik – mint Shakespeare-nél ártatlan férjét a bűnbe taszító Lady Macbeth – az új elszánt és nem is becstelenségekkel szörnycseteket fognak csinálni. Ahogy ennek lehetőségére a Shakespeare-irodalomban szemléletváltást hozó Hamlet-esszéjében Jan Kott rámutat, s ahogy ennek nyomán több előadás demonstrálta is, azzal, hogy Fortinbrast nem megváltóként, hanem új zsarnokként léptette színre. Ez a Fortinbras-effektus köszön vissza a szabadkai előadás zárójelenetében, melyben Malcolm (is) a boszorkányokkal kezd paktálni.

Elgondolkodtató pillanat, amely akár bölcs és aktuális figyelmeztetésként is értelmezhető.

És kétségtelenül nyomatékos befejezés is, de mintha kissé váratlanul, pontosabban előkészületlenül következne, s nem is kapna kellő hangsúlyt. Mintha nem a befejező jelenet diktálta volna az előadás iyetén alakulását, határozta volna meg a koncepciót, hanem ez menet közben a boszorkányok domináns szerepéből következett volna így.

Tény, hogy Rosznak a második felvonás végén mondott sommás megállapítása – „Mennyi ferde ösztön!” – egyaránt jellemzi a Shakespeare-mű világát és jellemezheti (Jugoszláviában, sajnos, már legalább egy évtizede jellemzi is) az adott világot, melybe ez a véres tragédia színre kerül. Csakhogy a művészet, ha egy az egyben utánozni szeretné

a valóságot, mindig óhatatlanul erőtlenebb, halványabb lesz, nem valószínű, hogy verseznie kell a nyers valósággal. A szabadkai Kosztolányi Dezső Színház viszont éppen erre vállalkozik. Ahogy már több ízben is tette az utóbbi néhány évben (*Közellenség*, *Puskaporos hordó*, *A halál és lányka*). A társulat előadásainak szinte ismertetőjelévé vált az erőszakot harsányan, teljes intenzitású színpadi erőszakkal kifejező játéktípus, amit kétségtelenül indukál a valóság, de nem kis mértékben ristici örökség is Szabadkán. Shakespeare legvéresebb tragédiái, köztük a *Macbeth*, talán valóban mágikus erővel vonzzák színreállítóikat az efféle erőszak-színház felé, de ez a csábítás veszélyes csapda is, mert öncélúságra vezet.

Hatalmas, emberfeletti munka – igazi hatás nélkül.

Mi mondható ilyen előadás esetében a színészekről? Bátrak, ügyesek, kiválóan mozgognak, kész akrobaták. Más aligha. Talán, hogy a három boszorkány (Budanov Márta, Szloboda Tibor és Molnár Zoltán) elvetemült romlottsága alól időnként emberi vonások is felvillannak, hogy Katkó Ferenc Banquója igyekszik ellenpont lenni a macbethi őrületben, hogy Körmöci Petronella Lady Macbethként erőtlen ugyan, s felettébb ügyetlen a verses szöveg tolmácsolásában, de miközben bűnösségét szeretné magáról lemosni, szánandó, készek lennének neki megbocsátani, ha lenne mit, mert ebben az előadásban a Lady nem a shakespeare-i Lady, hogy Mess Attila három, Káló Béla ennél is több szerepben próbál tisztességgel helytállni, de váltásaik nem meggyőzőek, sőt olykor éppen zavarbaejtőek, mert ha nem ismernénk a szöveget, nehéz lenne beazonosítani őket.

A színház, dicséretére, ismét nagyra vállalkozott, de az étellel nem vehette fel a versenyt, mert inkább valóság akart lenni, mint színház.

GEROLD László